

П'ятакова Галина

РОЗВИТОК КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ-
ФІЛОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Ryatakova Halyna

THE DEVELOPMENT OF CREATIVE CAPACITY OF STUDENTS OF
PHILOLOGY DURING THE PROCESS OF PEDAGOGICAL
PREPARATION

In this article creativity (from eng. Creativity- the ability of creative thinking) is considered as the ability of human to constructive unusual thinking, behavior and as well as to the perceiving and the progress of your own experience. Nevertheless creativity is a type of activity that is known for its innovation, beneficial and satisfying the requirements the majority of people in a definite moment. Such stages as preparation, frustration, incubation, inside and variability are analyzed.

The profession of pedagogue is a creative profession. Exactly of his high intelligence, his ability of creative thinking and realization his plans into life depend the final result of progress of his pupils. Thus the higher creativity of a teacher then the higher possibility of the development of creative potential of pupils. Therefore in the process of pedagogical preparation students of philology spent so much time on making up the model of education that will be effective both on the activation of students as subjects of the education and help their development of creative capacity.

One of the most important pedagogical competence of the students of Philology is the communicative competence, that is bond with philological (lingual and literary criticism). At the studies of pedagogy the lecturer has to help the students to form communicative skills and master the general course of the organization of activity of the teacher during speaking with

pupils. These skills and abilities will help to form exercise-games, and also training exercises.

The methodological recommendations are given here to the conduction of such games as : “Transportation”, “Choice”, “Guess”, “Who and how will behave”, “Continue the sentence”, “They have heard”, “Listen and hear”, “I - you message”, “Find the word which unite ”, “What are we in this changeable world?”, etc, which are reasonable to conduct at the classes with students of philology.

The introduction of them into practical classes at the courses of “ Pedagogy” and the “Methodology of teaching language or literature ”, “Pedagogy of high school” form lingual and literal competences in future teacher of philology, and also assist to arise the interest to the professional activity and make the conditions for the following self-reliant work of the students in this direction. Didactic game can be seen as type of the adaptation to the practice: students form skills and abilities of the specialization, get experience that is close to their profession.

There is no doubt that to introduce such games at students’ philology classes the lecturer assists adaptation of their pedagogical activity: helps to progress student in case of the purposeful individually oriented cooperation. The student, who plays the role is attracted to the organization of the educational process, facilitates his activity using creation of psychological and comfortable conditions, in which motivation is growing to the professional activity, shows his own position towards correction or modification his plans and values and as well projects his own professional behavior, learns how to develop creativity in himself and in his future pupils.

Key words: creativity, didactic game, inside, the group interaction, brainstorming, case method, the method of portfolio, method of projects, inside, interactions in groups, individually oriented interaction.

Серед багатьох завдань, які ставить перед собою сучасна вища школа України в умовах освітніх змін, пошук, відбір та підтримка обдарованої молоді займає головне місце. Провідна роль в цій роботі

належить викладачеві педагогіки, який здатен у навчально-виховному процесі створити умови для формування творчого потенціалу особистості студента.

Дослідженню проблеми розвитку креативності присвячено багато психолого-педагогічних праць як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. У своїх працях Ч.М.Гаджиєв, В.П.Карцев, М.Г. Ярошевський розглядають проблему організації й управління колективною творчістю шляхом функціонально-рольової диференціації колективу. Дж. Гілфорд, Л. Б. Єрмолаєва-Томіна, О. М. Жук, Ю. М. Кулюткін, О. В. Морозов, Б. Олмо, Я. О. Пономарьов, Н. В. Рождественська, Е.Торренс та ін. пов'язують креативність з комплексом психічних якостей, які виявляються у конкретній продуктивній або професійній діяльності. Питання педагогічної творчості розглянуті у працях українських та зарубіжних психологів і педагогів (А.М. Алексюк, Г.М. Бугайцева, Д. Венгер, Дж. Гілфорд, О.М. Джуринський, І.Л.Коба, С.О.Сисоєва, Г.Сміт, І.В. Соколова, О.В.Сухомлинська, М.Д. Ярмаченко та ін.)

Головним завданням вищих навчальних закладів України сьогодні є не лише озброєння студентів сучасними знаннями, але й формування достатнього рівня професійних компетенцій. Тому впровадження компетентнісного підходу в освіті України повинно змінити всю систему загальноосвітньої та професійної школи, створити умови для переходу до нового типу навчання та виховання.

На сучасному етапі розвитку вищої школи виникає потреба “цілеспрямованого, усвідомленого підходу до формування стратегії розвитку творчої сфери особистості майбутнього вчителя, що є можливим за умов розробки продуманого проекту навчально-виховної системи”¹. Вища школа сьогодні намагається подолати репродуктивний стиль “у застосуванні теоретико-методичних засад формування ціннісно-сислової готовності майбутнього педагога до

¹ Пелех Ю.В. Аксиологічна складова у формуванні творчого потенціалу майбутнього вчителя / Ю.В.Пелех //Креативність і творчість. – Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Серія “Соціологія. Психологія. Педагогіка”. – Тематичний випуск № 1. – К.: Гнозис, 200, с. 108.

професійної діяльності”, що зможе забезпечити “пізнавальну активність і професійну креативність студентів”².

Професія педагога – професія творча. Саме від рівня інтелектуального потенціалу вчителя, його вміння творчо мислити і втілювати свої задуми у життя залежить кінцевий результат розвитку учнів. Отже, чим вище креативність вчителя, тим більший шанс розвитку творчого потенціалу в учнів.

Серед багато чисельних визначень «творчості» як наукової категорії, відомих у психолого-педагогічній літературі нам імпонує визначення зроблене С.О.Сисоєвою. Творчість – “це креативне діяння, але після того, як вона стане наддіяльнісним відношенням суб’єкта і до самого себе”³. До важливих рис педагогічної креативності дослідниця відносить високий рівень соціальної і моральної свідомості; пошуково-проблемний стиль мислення; розвинені інтелектуально-логічні здібності (вміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо); проблемне бачення; творчу фантазію, розвинене уявлення; специфічні якості особистості (сміливість, готовність до ризику, цілеспрямованість, допитливість, самостійність, наполегливість, ентузіазм); специфічні ведучі мотиви (необхідність реалізувати своє “Я”, бажання бути визнаним), творчий інтерес, захопленість творчим процесом, прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах праці; а також комунікативні здібності; здатність до самоуправління; високий рівень загальної культури і високий рівень моральної культури⁴.

В процесі педагогічної підготовки вчителя-філолога важливим є формування професійно-педагогічних цінностей, до яких відносимо високу оцінку соціальної значущості праці вчителя; здатність до

² Пелех Ю.В. Аксиологічна складова у формуванні творчого потенціалу майбутнього вчителя., с. 108.

³ Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості. Підручник. / С.О. Сисоєва. – К.: Міленіум, 2006, с.92-93.

⁴ Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня / С.О. Сисоєва. – К., 1996, с. 22.

самореалізації в процесі спілкування з учнями; любов до проведення уроку; а також усвідомлення свободи творчості⁵.

Викладачеві психолого-педагогічних дисциплін, а також дисциплін методичного циклу, який працює зі студентами – філологами, потрібно добре усвідомлювати особливості креативного процесу, його етапи, для того, щоби на своїх заняттях сприяти створенню умов для розвитку креативних здібностей студентів.

Креативність (від англ. Creativity – здатність до творчості) потрібно розглядати як здібність людини до конструктивного, нестандартного мислення і поведінки, а також до усвідомлення й розвитку свого досвіду.

Дж. Гілфордом було виділено параметри креативності:

- здатність до виявлення і постановки проблеми;
- здатність до генерування великої кількості ідей;
- гнучкість – здатність продукувати різноманітні ідеї;
- оригінальність – здатність продукувати віддалені асоціації, незвичні відповіді, нестандартні рішення;
- здатність вдосконалювати об'єкт, додаючи деталі;
- здатність розв'язувати проблеми, проявляючи семантичну гнучкість – побачити в об'єкті нові ознаки, знайти нове використання⁶.

Отже, креативність передбачає *швидкість*, яку слід розуміти як здібність генерувати максимальну кількість ідей; *гнучкість* – здібність породжувати широку багатомірність ідей; *оригінальність* – здатність генерувати нестандартні ідеї; *точність* – здатність надавати завершеність продуктам мислення.

Креативність можна розглядати як сукупність різноманітних здібностей за такими ознаками: відкритість досвіду, широта

⁵Вершловский С.Г. Учитель крупным планом / С.Г. Вершловский. – СПб, 1994, с. 62-66.

⁶Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. – 2-е изд. – СПб.: Издательство «Питер», –2000. – (Серия «Мастера психологии»), с. 184.

категоризації, швидкість та оригінальність мислення ⁷. Тому креативність потрібно розглядати і як формування асоціативних елементів у нові комбінації, що відповідають вказаним вимогам. Проте креативність – це діяльність, що визначається новизною, корисністю і задовольняє інтереси більшості людей в певний момент. Першим етапом такого процесу є *підготовка*, під час якої свідомі зусилля потрібно зробити у напрямі пошуку виходу з проблемної ситуації; усвідомлення, формулювання проблеми та аналіз задачі; збір інформації; спроби використати відомі схеми, алгоритми для розв’язання проблеми, поглиблення, деталізація і прояснення образу проблеми. Другим етапом вважаємо *фрустрацію* – усвідомлення відсутності конкретного рішення, відповіді у наслідок аналізу наявної інформації й варіантів розв’язку: усвідомлення бар’єру, перешкоди для прийняття правильного рішення, вияву креативності; відчуття, що розв’язку в принципі не існує; посилення переживання залежно від наявності і свідомості суб’єкта стереотипів, установок; необхідність усвідомлення, які бар’єри й стереотипи переважають. На етапі *інкубація* відбувається пошук варіантів вирішення, розподіл функцій між лівою та правою півкулями головного мозку: припинення свідомої роботи над проблемою, що пов’язана з логічними операціями лівої півкулі й “перенесенням” проблеми в праву півкулю; залучення з підсвідомості інформації, якої не вистачає, або будь-якої неусвідомленої, що стосується проблеми. Наступним етапом креативності є *інсайт* – короткочасний, чіткий етап вибору розв’язку, момент появи в сфері свідомості рішення проблеми; пряме бачення відповіді, що не завжди усвідомлюється й вербалізується; необхідність швидкої фіксації несподівано набутого розв’язку. Завершальним етапом креативного процесу можна вважати *розробку* (верифікацію), саме на цьому етапі здійснюється перевірка й оцінка ефективності розв’язку поставленої проблеми.

⁷ Морозов А.В. Креативная педагогика и психология / А.В.Морозов, Д.В. Чернилевский. – М., 2004, с. 62.

Підготовка філолога у вищих навчальних закладах України базується на засвоєнні основної освітньої програми (ОПП). За структурою ОПП складається з двох частин і уміщує програму підготовки бакалавра: загальні гуманітарні і соціально-економічні дисципліни (ГСЕ), загально професійні дисципліни (ЗПД), спеціальні дисципліни (СД), факультативи (ФТД), підсумкову державну атестацію бакалавра; програму спеціалізованої підготовки: дисципліни напрямку спеціалізованої підготовки (ДНМ), спеціальні дисципліни магістерської підготовки (СДМ), наукову (науково-дослідну та (або) науково-педагогічну) роботу магістра, підсумкову державну атестацію магістра.

Процес педагогічної підготовки студентів-філологів входить до загальної професійної підготовки і складається з кількох етапів, пов'язаних між собою. На першому етапі студенти ознайомлюються з дисциплінами психолого-педагогічного спрямування. Вивчення лекційно-практичних курсів «Педагогіка», «Психологія», «Методика викладання мови/літератури», «Педагогіка вищої школи» разом з загально-професійними та спеціальними дисциплінами сприяє формуванню елементарного рівня майстерності та розвитку творчих здібностей майбутнього педагога. Формуванню креативних здібностей сприяють і педагогічні практики, місцем проходження яких є загальноосвітні навчальні заклади I-III ступеня, а також вищі навчальні заклади III-IV ступеня для магістрів. На цьому, другому етапі педагогічної підготовки філолога формується базовий рівень майстерності. Педагогічні практики створюють всі умови для творчості майбутнього вчителя, а рівень результатів його діяльності на практиці надає можливість для викладача педагогіки перевірити свою методику з формування креативних здібностей у студентів.

Розвиток креативних здібностей у студентів відбувається за умови створення “творчо насиченого освітнього середовища”, яке характеризується “високим ступенем невизначеності” та “потенційною багатоваріантністю можливостей”. Саме “невизначеність стимулює пошук власних орієнтирів, а не прийняття готових; багатоваріантність

забезпечує можливість їх знаходження. Крім цього, таке середовище повинно містити взірці креативної поведінки та її результати”⁸.

У творчому освітньому середовищі є умови перетворення проблемних ситуацій на навчально-творчі задачі та їх подальше розв’язання студентами через рефлексію змістових та процесуальних аспектів власної творчої пізнавальної діяльності. Цей тривалий індивідуальний процес розвитку творчих здібностей можливий лише за умови впровадження інноваційних освітніх технологій.

Багато річний досвід роботи зі студентами філологами, а також студентами інших факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка, який готує майбутніх педагогів, підтверджує, що сучасні інтерактивні методики сприяють розвитку креативності і вчителів, і викладачів. Прокоментуємо особливості впровадження на заняттях з курсу «Педагогіка» зі студентами-філологами таких інтерактивних методів, як “мозковий штурм”, рольові ігри, тренувальні вправи з розвитку креативності, які сприяють діалогізації, проблематизації та індивідуалізації навчального процесу.

“Мозковий штурм” – ефективний метод колективного обговорення, пошук рішень, що спонукає учасників проявляти свою уяву та творчість шляхом вільного висловлювання думок всіма учасниками і допомагає знаходити кілька рішень з конкретної теми. Механізм дії цього метода, правила поведінки учасників сприяє формулюванню великої кількості ідей, які послідовно аналізуються, досліджуються, доповнюються, розвиваються, перетворюються, оскільки приймаються всі ідеї. За умови дії “мозкового штурму” створюється атмосфера творчості, знімаються бар’єри у спілкуванні, заохочується ризик та нестандартні шляхи розв’язання проблеми. Зі студентами потрібно вивчити правила поведінки під час “мозкового штурму”:

- намагайтеся зібрати якомога більше ідей щодо вирішення проблеми;

⁸ Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. – 2-е изд. – СПб.: Издательство «Питер», –2000. – (Серия «Мастера психологии»), с. 220.

- заставьте працювати свою увагу: не відкидайте ніякої ідеї тільки тому, що вона суперечить загальноприйнятій думці;
- можна подавати скільки завгодно ідей або розвивати ідеї інших учасників;
- не обговорюйте, не критикуйте висловлювання інших, не намагайтесь давати оцінку запропонованим ідеям⁹.

На практичних заняттях з філологами доцільно застосовувати і “кейс”-метод, який сприяє формуванню вмінь, розв’язанню проблемних ситуацій, допомагає адаптації студентів до майбутньої діяльності педагога. “Кейс” (з англ.- випадок) – це дуже деталізовані, контекстуальні, описові доповіді і повідомлення про викладання і учіння. Перший тип – це детальний (до погодинної хронології), щоденний опис викладання студента за принципом: коли? де? і як? Він допоможе студентам привчитися записувати спостереження у педагогічних щоденниках за учнями на практиці, за діяльністю колеги для написання рецензії на відвідане заняття, самоаналіз.

Другий тип передбачає обговорення короткої і конкретної навчальної ситуації, події, яка, наприклад, відбулася зі студентом на педагогічній практиці, навчить розв’язувати конфлікти у педагогічних ситуаціях¹⁰.

Метод “портфоліо” як метод навчання, оцінювання і атестації посідає значне місце в інтерактивній методиці навчання. У педагогічній практиці відомі такі види портфоліо: “робочий портфоліо”, “шоукейс портфоліо” і “портфоліо для записів”. Найчастіше у практиці підготовки майбутніх вчителів використовують “робочий портфоліо”: матеріал для атестації, який збирає студент, оцінюється педагогом з точки зору рівня його професійного зростання впродовж певного часу. Наприклад, студентам 3 курсу пропонують письмову роботу-роздум «Сучасний педагог – це ...». Розмірковуючи

⁹ П’ятакова Г.П. Технологія інтерактивного навчання у вищій школі. Навчально-метод. посібник / Г.П. П’ятакова. – Львів, 2008, с. 18.

¹⁰ Там само, с. 18-19.

над основними людськими цінностями, які повинні бути притаманні сучасному педагогові, для підтвердження своїх думок, студенти наводять висловлювання (цитати) видатних діячів, митців про роль вчителя у суспільстві, надають характеристику вчителя з відомих творів та ін.

Залучення студентів до атестації й оцінювання допомагає їм оволодіти власним учінням, розвиває почуття власної відповідальності за цей процес. Велику роль у застосуванні методу портфоліо приділяють педагогові, який виконує роль фасилітатора (помічника)¹¹.

Метод “портфоліо” тісно пов’язаний з методом проектів. За допомогою методу проектів педагог намагається сформувати зі студента самостійного дослідника, спроможного трансформувати себе і виробити власну робочу теорію. З цією метою студент повинен робити дві презентації своєї роботи на початку і в кінці семестру. За вимогами презентації кожен студент, виконуючи роль вчителя, впродовж 7-10 хвилин викладає студентській спільноті своє бачення проблеми або її вирішення, розв’язання тощо¹².

Навчальний проект уміщує різні види індивідуальної роботи студентів і представляє портфоліо майбутніх педагогів: реферати; конспекти уроків, практичних та лекційних занять, виховного заняття – диспуту з морально-етичної проблеми; аналіз конфліктної педагогічної ситуації. На різних курсах педагогічної підготовки ми намагаємося включити в “портфоліо філологів” есе: “Я – підліток”, “Криза пошуку близької людини”, “Яке значення в моєму житті мають чужі люди?”

Ця робота носить творчий характер і допомагає майбутньому педагогові через рефлексії, через вивчення проблеми особливостей психічного розвитку і формування особистості дитини, учня, студента замислитися та зрозуміти їхній психологічний стан. Письмова робота допоможе через пригадування себе у певному віці проаналізувати ситуацію з точки зору педагога та відповісти на питання: Як потрібно діяти, на ваш погляд? Чим допомогти учневі/студентові, якщо ситуації

¹¹ П’ятакова Г.П. Технологія інтерактивного навчання у вищій школі, с.19.

¹² Там само, с.19-20.

бувають психологічно-гострими, а поведінка непередбачуваною? Чи може викладач-порадник допомогти вийти зі стану тривожності, депресії?

На заняттях з філологами потрібно проводити тренінгові вправи на розвиток креативності, які допомагають створювати креативне середовище, спонукають до проявів творчого мислення і поведінки. Починати потрібно з вправ “Знайомство”. Працюємо в колі, всі завдання виконуємо за годинниковою стрілкою. 1. Кожен з учасників по черзі називає своє ім’я та три риси, що йому притаманні, які починаються на таку саму літеру. Ця вправа потребує від учасників винахідливості та гнучкості мислення.

2. Запропонуємо учасникам назвати своє ім’я, одне із своїх реальних хобі та одне, яке хотів би мати. Наступний учасник говорить своє ім’я, реальне хобі і те, яке хотів би мати, потім повторює все, що сказав перший учасник. Наступний повторює все за першим і другим.

3. Кожен по черзі називає три слова, що пов’язані з його ім’ям, саме ім’я називати не потрібно. Всі повинні зрозуміти, як називається ця людина ¹³.

Розвивати креативні здібності допоможе і вправа “Креативна людина”. Застосовуємо метод “мозкова атака” і спробуємо пригадати людину, яка є креативною. 1. Студенти по черзі називають риси, особливості цієї людини, які дають можливість вважати її креативною. 2. Кожен учасник називає ті риси, особливості поведінки, все, що в ньому є для спонукання іншої людини до творчості, створення нового, до нестандартної поведінки (любов, інтерес до людей, ентузіазм до створення чогось нового, відсутність тиску, готовність навчатися в інших тощо). Виконуючи цю вправу у студентському середовищі, можна перераховувати важливі професійні компетенції, які потрібно розвивати педагогу. 3. Кожен з учасників повинен подумати, ким він може працювати, крім професії, яку набуває в університеті. Потрібно перерахувати декілька варіантів можливих професійних ролей.

¹³ П’ятакова Г.П. Технологія інтерактивного навчання у вищій школі, с 105-106.

4. Тренер (його роль може виконувати і викладач), який стоїть у центрі кола, пропонує пересісти тим, хто володіє якимось умінням, наприклад, керує автомобілем. Під час пересаджування тренер займає вільне місце. Студент, який залишився без місця, продовжує вправу. Після того, як назвали 8-10 умінь, кожен повинен написати розповідь про групу, враховуючи всю отриману інформацію¹⁴.

Студентів-філологів потрібно ознайомити і з вправами, які допомагають усвідомити етапи креативного процесу, а також бар'єри проявів креативності і створення умов для їх подолання або зменшення впливу. Вправа "Які ми є в мінливому світі" допоможе зосередитися на собі, своїх переживаннях, відчуттях, думках. Відчувши себе, своє тіло, потрібно зосередитися на ідеї мінливості світу, в якому ми живемо. На думках, які виникають у студентів, на відчуттях у цьому світі, де все блискавично змінюється. Учасники розмірковують над питанням: Які риси, особливості поведінки допомагають жити у цьому світі, а які ускладнюють життя? Можна розмірковувати, закривши очі. Через деякий час пропонуємо всім намалювати свої відчуття, переживання, почуття. Малюнки розвішуємо так, щоб всі їх бачили. Наступний крок: об'єднаємо учасників у групи по 4-5 чоловік і поділимося нашими роздумами про якості, які допомагають нам жити у цьому світі і які ускладнюють життя. Знову об'єднуємося в одну групу і записуємо якості, які визначили учасники.

Студенти, виконуючи цю вправу, називають такі якості, особливості поведінки, які допомагають жити у мінливому світі як любов до людей, оптимізм; прийняття себе і світу у всіх його проявах; вміння оцінити проблему очима інших; почуття гумору; відчуття своєї недосконалості; комунікабельність; сенситивність, емпатія; бажання допомогти людям; працьовитість; мрійливість, вміння фантазувати; рішучість, цілеспрямованість, наполегливість.

Важливо у процесі обговорення згадати і упередженість, невпевненість у собі, занижену самооцінку, несамостійність, формалізм, заорганізованість, тривожність, навіювання, а також надмірну

¹⁴ П'ятакова Г.П. Технологія інтерактивного навчання у вищій школі, с. 107-108.

прихильність до принципів; стереотип у мисленні та поведінці; орієнтацію на загальні правила і норми як якості, які ускладнюють життя в мінливому світі¹⁵.

Вправа “Вгадай слово” допоможе філологам потренуватися у виборі більш виразних засобів для того, щоби зобразити слово, а також розвинути свою фантазію, експресивність. У процесі обговорення етапів креативного мислення пояснюємо студентам, як важливо для успішного вирішення проблемної ситуації ретельно зібрати інформацію, побачити щось спільне між діями різних людей. На спині одного з учасників приклеюємо картку з написом (наприклад, *сон, весна, фараон, організм, ніч, радість* тощо). Він повинен викликати будь-кого з групи для того, щоб дізнатися, що написано на картці. Студенти допомагають зрозуміти, який це напис, тільки невербальними засобами. Обговорюємо результати проведення тренінгових вправ, які здатні підняти настрій, активізують студентів, сприяють створенню творчого середовища для розвитку креативних здібностей. “Досвід засвідчує, що застосування тренінгу на практичних заняттях з курсу “Педагогіка” допомагають викладачеві адаптувати студентів-філологів до педагогічної діяльності, навчити їх правильно спілкуватися зі своїми учнями, показати багатосторонність педагогічного спілкування. Насамперед, тренінгові вправи допомагають розвивати у студентів педагогічні здібності та вміння оволодівати таким складним видом діяльності, як діяльність учителя. Проте впровадження тренінгових вправ на заняттях допомагає практично відтворити комунікативні вміння, розкрити креативний потенціал майбутнього педагога, що неможливо на звичайних практично-семінарських заняттях, готує студента до викладання конкретної дисципліни в аудиторних умовах¹⁶.

Найбільш ефективною формою підвищення активності тих, хто навчається у ВНЗ, є дидактична гра. Тому застосування рольових, дидактичних ігор на заняттях студентів-філологів сьогодні є кращим засобом розвитку інтелектуальних здібностей, здатності до

¹⁵ П’ятакова Г.П. Технологія інтерактивного навчання у вищій школі, с.107-108.

¹⁶ Там само, с. 111-115.

креативного мислення, розв'язання проблемних ситуацій у навчальному процесі вищої школи. Саме гра поєднує такі принципи навчання, як принцип раціонального застосування сучасних методів та засобів навчання на різних етапах підготовки фахівців; принцип органічної єдності теоретичної та практичної підготовки студентів, а також принцип моделювання майбутньої професійної діяльності й принцип проблемності. Упровадження навчальних ігор допомагає розвитку у студентів креативних здібностей, які неможливо сформулювати під час занять за традиційною методикою. Погоджуємося з твердженням про те, що гра відбувається ніби “у двох часових вимірах: у теперішньому й майбутньому. З одного боку, вона дарує радість, слугує задоволенню актуальних невідкладних потреб, з другого, – завжди спрямована у майбутнє, оскільки в ній формуються чи закріплюються властивості, вміння, здібності, потрібні особистості для виконання соціальних, професійних, творчих функцій у майбутньому”¹⁷.

Дидактична (навчальна) гра – це гра за правилами, підпорядкованими досягненню заздалегідь накресленого результату (за М.Кларінім)¹⁸. Впроваджувати дидактичні ігри доцільно на завершальному етапі педагогічної підготовки філологів, оскільки студенти старших курсів вже мають достатній рівень теоретичних знань і здатні самостійно аналізувати проблемні ситуації.

Ігри як форми проблемного навчання здатні збільшити ефективність педагогічного процесу у ВНЗ ще й тому, що є засобом пробудження інтересу до професійної діяльності і умовою для подальшої самостійної роботи студентів у цьому напрямку. Гру можна розглядати як своєрідну практику: студенти формують вміння і навички з конкретної спеціальності, отримують досвід, який є наближеним до професійної роботи.

¹⁷ Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах / П. М. Щербань. – К., 2004, с.13.

¹⁸ Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике / М.В. Кларин. – М., 1995, с. 23.

Розвивати креативність студентів-філологів на заняттях з курсів “Педагогіка”, “Майстерність педагогічної діяльності”, “Педагогіка вищої школи” допоможуть ігри з розвитку таких компетенцій як спостережливність, емпатія, проникливість¹⁹. Ці компетенції допоможуть педагогу виходити з гідністю зі складних педагогічних ситуацій, впевнено діяти у проблемних ситуаціях, удосконалювати педагогічну майстерність.

Гра “Презентація” допоможе студентам представити себе як особистість. За допомогою метода комунікативної атаки (за 1-2 хвилини) потрібно привернути увагу аудиторії і розповісти про свої уподобання, наукові інтереси, свої захоплення. За допомогою цієї вправи можна познайомитися з усією групою студентів, навчитися розуміти один одного. Цей метод активізує студентів, знімає напругу, навчає відчувати один одного у процесі спілкування.

Учасники гри “Вибір”, які сидять у колі, повинні розповісти ведучому, кого вони хотіли би обрати. Можливо, хтось із учасників залишиться без вибору.

Мета гри “Відгадай”, пов’язана з відгадуванням людини, яку загадала група. Студентам пропонується опис ситуації: “ця дівчина нагадує літній сонячний день. Тільки іноді відчувається подих легкого вітерця ...”

Гра “Хто як себе поведе” допомагає не лише закріпити стилі розв’язання конфліктних ситуацій, але й розвиває увагу, спостережливність, емпатію, вміння активно діяти. Філологам пропонуємо конкретну ситуацію: наприклад, у транспорті студенту наступили на ногу, він обурився... Інший студент дуже ввічливий, завжди поступається місцем в аудиторії дівчатам. Аналіз поведінки студентів допоможе групі відгадати, хто це був.

Однією з важливих педагогічних компетенцій студентів-філологів є комунікативні компетенції, які пов’язані з професійними (лінгвістичними та літературознавчими) вміннями. На заняттях з педагогіки викладач повинен допомогти студентам у формуванні

¹⁹ П’ятакова Г.П. Технологія інтерактивного навчання у вищій школі, с.45-55.

комунікативних навиків, засвоєнні основних напрямків організації діяльності викладача у спілкуванні з вихованцями. Ці вміння і навички допоможуть сформулювати вправи-ігри, а також тренінгові вправи.

Вправа-гра “Продовж речення” допомагає порушити стереотипи у поглядах на дитину, розвиває емпатію у студентів як майбутніх педагогів. Викладач починає гру реченням: *“Погана дитина – це...”* і кидає м’яч студентові, який повинен завершити фразу. Речення повторюється знову, і м’яч отримує інший студент. Кожен студент повинен взяти участь у грі. Наступний етап гри починається з речення *“Хороша дитина – це...”*, яке продовжують так само всі студенти по черзі. Обговорюючи гру, ми з’ясовуємо у студентів, що дала їм ця гра, чи поглянули вони по-іншому на дитину.

Вправа-гра “Вислухали” повинна розвивати вміння активно слухати. Пропонуємо студентам уявити таку ситуацію, коли вони відчували біль і образу від свого друга, близької людини і прийшли з цими переживаннями до іншої людини, якій довіряють. В роботі в парах, обговорюючи між собою проблему, студенти відпрацьовують правила активного слухання. Гра завершується роздумами студентів над питаннями: Що Вам дає подібне спілкування? На що очікує людина, яка звертається за порадою? Що значить “слухати” і “чути”?

Вправа-гра *“Слухати і чути”* також допоможе засвоїти правила активного слухання з метою підтримки тих, хто говорить. Під час “мозкового штурму” збираємо ознаки людини, яка вміє добре слухати:

- зліва на дошці записуємо ознаки “доброго” слухання;
- справа записуємо те, чого не слід робити під час доброго слухання;
- порівнюємо основні принципи активного слухання з переліком, який ми отримали.

Важливо пояснити майбутнім педагогам, що активне слухання – це техніка. Уважно, “добре” слухати можна як з повним дотриманням цієї техніки, так і лише з частковим. При частковому дотриманні техніки слід пам’ятати про можливу негативну реакцію з боку тих, кого ви слухаєте.

На другому етапі гри об’єднуємо студентів у пари і просимо по черзі розповісти впродовж 2 хвилин якусь цікаву історію, наприклад,

на тему: “*Минулого тижня сталося...*”, “*Нещодавно в мене добре вийшло ...*”, “*Людина, яку я поважаю...*”, “*Найщасливіший день у моєму житті...*”, “*Вчинок, яким я пишаюся...*”, “*Моя мрія...*”. Обговорення результатів гри дає можливість з’ясувати, які враження та відчуття від щойно виконаної вправи отримали, що було робити легше – говорити, слухати чи переповідати; чи всі дотримувалися принципів активного слухання?

Вправа “Перифраза” розвиває вміння переформулювати думку, проблему. Для закріплення цього прийому, педагог або студент виголошує монолог на будь-яку тему за 1 хвилину і пропонує іншим студентам передати цю думку своїми словами.

Вправа-гра “Телефон зламався” проводиться в групі студентів по 4-7 осіб. Кожна група отримує речення, написане на аркуші паперу (прислів’я, слова відомої пісні, крилатий вислів тощо), яке відоме лише першому гравцю. Він повинен переформулювати написане: дібрати синоніми, порівняння тощо. Перше речення закривається і 2 студент працює зі зміненим варіантом. Він також передає лише свій варіант речення наступному гравцю. Для динамічності вправи необхідно виділяти студентам на виконання завдання по одній хвилині. В кінці гри потрібно прочитати перший і останній варіант речень і порівняти, як змінювалась і перекручувалась інформація. Цю вправу можна виконувати і усно. Для цього інформація передається пошепки від одного до іншого студента, при цьому кожний гравець повинен переформулювати інформацію. Аналізується перше і останнє речення, які отримали гравці для того, щоби навчитися визначати фактори, які сприяють збереженню інформації.

Мета вправи-гри “Я - Ти повідомлення” – познайомити філологів з різними типами мовної поведінки: Я-повідомлення, Ти - повідомлення; навчити вкладати свої емоції в “Я - повідомлення”.

Обговорюючи проблему, чи є серед присутніх такі, що билися в дитинстві? як починалися, частіше за все ці бійки? з яких слів? – вимагаємо у студентів використовувати *Ти-повідомлення*. Філологи називають словесні формули з метою звинувачення когось в егоїзмі, безпечності, жадобі, жорстокості, неуважності, застосовуючи

образливі слова. Можна розіграти сценку: людина, яку звинувачують, повинна зайняти наступальну позицію, здійснити контратаку. Звинувачення повинні звучати дзеркально, щоби група не змогла сказати, хто винен. Важливо обговорити зі студентами, що побачила група, які займенники частіше звучали, які наслідки цієї ситуації.

На другому етапі гри продемонструємо *Я-повідомлення*, зігравши цю саму ситуацію, але змінивши тип поведінки. В цьому випадку слід говорити одне одному про те, що побачили, свої почуття, припущення щодо цього, а також побажання змінити таку поведінку. Студентам надаються словесні формули Я-повідомлення: “Коли я бачу (чую), що (як) ти...”, “Я відчуваю...”, “Тому що (думки, побоювання, припущення)...”, “ Мені хотілося, щоб у майбутньому ти...”, – за допомогою яких будується розмова.

Розвивати креативні здібності допомагає і гра “Знайди слово, що об’єднує”, яка складається з чотирьох етапів. Групам магістрів пропонується три слова, наприклад: *навук, квартира, дорога; стрічка, зал, гора; коробка, вікно, річка; яйце, палиця, озеро*. Можна обирати різні слова (іменник, однина), вони об’єднуються лише у процесі осмислення, обговорення студентами. На першому етапі потрібно прочитати слова, знайти слово, що їх об’єднує, тобто означає предмет, об’єкт, поняття, яке одночасно належить до трьох слів, та пояснити результат роботи. На другому етапі потрібно намалювати образи, що виникли у зв’язку з кожним словом, знову знайти слово, що об’єднує смисли цих слів. Далі магістри проводять функціональний та структурний аналіз кожного слова та знаходять зв’язок всіх слів з одним, об’єднуючим словом. На четвертому етапі знову знаходимо спільне слово, яке позитивно, негативно та цікаво характеризує спочатку кожне із даних слів, а потім спільне. Завершуємо гру обговоренням, скільки нових слів-понять знайшли, де виникали труднощі.

Викладач, який на своїх заняттях впроваджує вправи з тренінгу креативності, рольові дидактичні ігри повинен розуміти методичні складності таких занять. Метою практичних занять є розв’язок креативності у студентів-філологів, формування здібностей до

педагогічної діяльності, тому виникає потреба організувати їх до виконання у цьому складному процесі певних правил. Основні з них такі:

- свідомо прагніть пропонувати нові, оригінальні ідеї;
- намагайтеся мислити широко, не звертаючи увагу на упередженість інших;
- розгляньте інші варіанти та намагайтеся знайти нові шляхи розв'язку у разі помилки за першої спроби;
- будьте відкриті для дискусії й перевіряйте свої пропозиції;
- долайте стереотипи й шукайте незвичні способи застосування звичайних речей;
- відмовляйтеся від традиційних методів діяльності й пробуйте нові підходи;
- пропонуйте якомога більше ідей, застосовуючи метод мозкової атаки;
- будьте об'єктивними, аналізуючи ідеї інших.

Безумовно, впроваджуючи інтерактивні методики на заняттях у філологів з метою створення креативного освітнього середовища, викладач сприяє і адаптації студента до педагогічної діяльності: допомагає розвитку студента за умови цілеспрямованої особистісно зорієнтованої взаємодії. Студент, який виконує конкретну роль, залучається до організації навчально-виховного процесу; фасилітує свою діяльність шляхом створення психологічно-комфортних умов, за яких збільшується мотивація до професійної діяльності; виявляє особистісну позицію щодо корекції чи модифікації своїх установок і цінностей і моделює власну професійну поведінку; вчиться розвивати креативність у себе та у своїх майбутніх учнів.

Література

Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. – 2-е изд. – СПб.: Издательство «Питер», –2000. – (Серия «Мастера психологии»).

Вершловский С.Г. Учитель крупным планом / С.Г. Вершловский. – СПб, 1994.

Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике / М.В. Кларин. – М., 1995.

Морозов А.В. Креативная педагогика и психология / А.В.Морозов, Д.В. Чернилевский. – М., 2004.

Пелех Ю.В. Аксіологічна складова у формуванні творчого потенціалу майбутнього вчителя / Ю.В.Пелех //Креативність і творчість. – Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Серія “Соціологія. Психологія. Педагогіка”. – Тематичний випуск № 1. – К.: Гнозис, 2009.

П’ятакова Г.П. Технологія інтерактивного навчання у вищій школі. Навчально-метод. посібник / Г.П. П’ятакова. – Львів, 2008.

Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості. Підручник. / С.О. Сисоєва. – К.: Міленіум, 2006.

Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня / С.О. Сисоєва. – К., 1996.

Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах / П. М. Щербань. – К., 2004.